

ЗВІТ ПРО ШКОЛУ-СЕМІНАР «ССАВЦІ ВІДКРИТИХ ПРОСТОРІВ»

Школа-семинар «Свавці відкритих просторів» проходила протягом одного тижня, 13–18 травня 2001 року, на базі заповідника «Провальський степ», що входить до складу Луганського природного заповідника НАН України. У роботі Школи взяли участь фахівці-зоологи, аспіранти та студенти з різних академічних, природоохоронних і навчальних установ України, Польщі та Білорусі. Організаторами школи виступили Луганський природний заповідник, Українське теріологічне товариство за підтримки Державного управління екології та природних ресурсів в Луганській області та Луганської обласної СЕС. Не рахуючи дні заїзду та від'їзду, власне школа проходила 4 дні, 14–17 травня 2001 р.

Особливістю цієї школи був час її проведення — весна, що за задумом організаторів і на радість учасників означало можливість побачити буяння степової рослинності і цвітіння степових рослин. Другою особливістю цієї школи була максимально повна забезпеченість побуту і робочих умов, а також видання збірки праць учасників школи за рахунок організаторів. Врешті, ця школа стала найбільш представницькою серед усіх дотепер проведених, як за географією, так і за кількістю учасників і гостей. Учасники школи були розмішені у таборі відпочинку «Королівські Скелі» в околицях Грушевської ділянки заповідника «Провальський степ», неподалік від с. Провалля. Саме тут — як у конференц-залі, так і в літньому холі відбувалися і сесійні засідання та Круглі столи.

У роботі школи взяли участь близько 65 фахівців, «учнів» і гостей школи з понад 30 організацій України, Росії і Білорусі. Зокрема, від НАН України на Школі були представлені Луганський природний заповідник, Чорноморський біосферний заповідник, Інститут зоології, Державний природознавчий музей, а також Інститут агроєкології і біотехнології УААН. Представництво природоохоронних організацій вищого ранку, окрім зазначених двох заповідників, охоплювало ще 8 організацій — Дніпровсько-Орельський природний заповідник, Центральньо-Чорноземний заповідник, Біосферний заповідник «Асканія-Нова», Національний парк «Прип'ятський», Карпатський національний природний парк, Карпатський біосферний заповідник, Канівський природний заповідник, а також Луганське відділення УТОП і Дитячий екологічний центр «Ірдинь».

Вища школа була представлена фахівцями з 10 університетів: Дніпропетровський, Донецький, Львівський і Харківський національні університети, Національний аграрний університет, Білоцерківський державний аграрний університет, Ніжинський і Сумський педагогічні університети. Традиційно на школі були представлені фахівці з санепідемслужби — Луганської і Харківської обласних СЕС і Кримської протичумної станції, а також природокористувачі (Хар-

ківська обласна Рада УТМР та Державне лісогосподарське об'єднання «Луганськліс»). Студентство представляли Міжнародний Соломонів університет (Київ), Харківський національний університет, Національний аграрний університет (Київ), Криворізький педагогічний університет, Луганський педагогічний університет, Київський національний університет ім. Шевченка.

Програма школи-семінару містила 10 основних сесій, екскурсію по Провальському степу і два польові заняття. Основна тематика була розділена за робочими днями і систематичними групами: перший день — мисливська фауна, другий — кажани, третій — комахоїдні і гризуни. Польові заняття стосувалися детекторних обліків кажанів та відловів дрібних ссавців канавками. Окрім того, проведено традиційні сесії і акції — «Ніч кажанів», інформаційний ярмарок, круглий стіл групи HELP та конкурс студентських наукових праць у галузі теріології. Власне робота школи почалася ще в перший день, коли заїзд, реєстрація і поселення учасників і гостей школи перейшли у засідання робочих груп, які узгоджували деталі програми і фактичне наповнення кожної з сесій.

У часі основні події школи розподілялися так:

День заїзду — 13 травня 2001 (неділя)

Тема дня: Заїзд та реєстрація учасників, вечір регіональних презентацій.

1 день роботи — 14 травня 2001 (понеділок)

Тема дня: Мисливські види ссавців та роль макротеріофауни у степових екосистемах.

- ◇ Урочисте відкриття. Вітання учасників семінару. 10.00–11.00.
- ◇ Мисливська фауна України та прилеглих країн. 11.00–13.00.
- ◇ Екскурсія на Грушевську ділянку заповідника Провальський степ. 14.00–17.00.
- ◇ Перегляд слайд-фільму про заповідні куточки Луганщини. З 20.00.

2 день роботи — 15 травня 2001 (вівторок)

Тема дня: Кажани фауни України та методи їх дослідження.

- ◇ Мисливська фауна (частина 2). 9.00–13.00.
- ◇ Особливості біології та екологія кажанів фауни України. 14.00–19.00.
- ◇ Ніч кажанів 2001 в Україні. Демонстраційні детекторні обліки. 20.00–22.00.

3 день роботи — 16 травня 2001 (середа)

Тема дня: Мікротеріофауна відкритих типів екосистем.

- ◇ Екскурсія на Калинівську ділянку заповідника Провальський степ. 9.00–14.00.
- ◇ Дослідження комахоїдних і гризунів заповідних екосистем. 15.00–19.00.
- ◇ Інформаційний ярмарок. З 20.00.

4 день роботи — 17 травня 2001 (четвер)

Тема дня: Хижі ссавці України та суміжних країн.

- ◇ Сучасні напрямки досліджень хижих. Круглий стіл групи HELP. 9.00–13.00.
- ◇ Конкурс студентських наукових праць у галузі теріології 2001. 14.00–15.30.
- ◇ Підведення підсумків школи-семінару. 15.30–19.00.
- ◇ VIII Теріологічний бенкет. З 20.00.

День від'їзду — 18 травня 2001 (п'ятниця)

Вступна сесія вирізнялася не тільки щирими вітаннями від дирекції заповідника, обласного управління екології, організаторів і поважних гостей школи, але й спеціальними доповідями за основною темою школи, у тім числі «Історія теріологічних досліджень і сучасний стан теріофауни Провальського степу» (О. Кондратенко), «Степове теріофауністичне ядро Східної Європи та перспективи його збереження» (І. Загороднюк), «Про зміни списку видів ссавців, що охороняються в Україні» (А. Волох) та ін.

Спеціальні сесії були розподілені за об'єктами досліджень і проходили під головуванням відповідних фахівців (макрофауна — І. Дикий та А. Авдєєв, кажани — І. Загороднюк і Я. Петрушенко, дрібні ссавців — О. Киселюк і О. Кондратенко). Огляди їх доповідей представлено ведучими сесій у поточному випуску «Теріологічного бюлетеню» (*Novitates Theriologicae*, pars 5). Загалом заслухано близько 50–60 доповідей і повідомлень. В рамках програми семінару відбувся вже традиційний інформаційний ярмарок, на якому майже кожний учасник розповів про одну-дві привезені ним новини щодо нових видань і публікацій, конференцій і семінарів та інших подій, важливих для теріологів.

Засідання робочих груп. Протягом школи у вечірні години різних днів відбулися три круглі столи, організовані ініціативними групами HELP (моніторинг і охорона великих хижих ссавців), GLIS (обліки і дослідження дрібних ссавців) та УЦОК (Український центр охорони кажанів). Всі три групи представили на обговорення і затвердження положення про засади їхньої діяльності і обговорили найбільш актуальні напрямки досліджень та інших форм активності (поширення знань, проведення спеціальних семінарів, обмін даними і узагальнення їх). Особливо великі і загалом конструктивні дискусії викликали питання узагальнення даних в документах типу «форма 2тп-мисливство» та проблема подвійних обліків (група HELP), достовірність даних при дистанційних обліках кажанів і потреби пошуку сховищ (УЦОК), обсяг «мінімальних схем обліку» при проведенні обліків дрібних ссавців пастко-лініями (GLIS). Усі ці ідеї запропоновано винести на обговорення колег у якості головної теми наступної теріошколи (запропоновано назву «Методики обліку теріофауни»).

Польові заняття та екскурсії. Учасники семінару взяли участь у двох польових заняттях — «Обліки кажанів з використанням ультразвукових детекторів» та «Обліки дрібних ссавців канавко-лініями». Перше з них проведено активом групи УЦОК (І. Загороднюк, О. Годлевська, А. Влащенко, В. Тищенко, В. Покинчереда та ін.) і протягом цього заняття (було 5 детекторів) було виявлено низку нових для Провальського степу видів, у тім числі *Myotis nattereri*, *Myotis daubentonii*, *Pipistrellus pipistrellus*, *P. pygmaeus*, *Nyctalus noctula*, *Eptesicus serotinus*, *Vespertilio murinus*. Це заняття наочно показало ефективність застосування нових дистанційних методик обліку фауни. Друге заняття проведене на Калинівській ділянці, де функціонує кілька великих ловчих канавок (організатори О. Кондратенко, В. Форощук, В. Мороз та ін.). Учасники семінару змогли ознайомитися з цією методикою обліку та познайомитися з деякими представниками степової мікротеріофауни, у тім числі хом'ячка сірого. Це заняття стало частиною великої і цікавої екскурсії Провальським степом.

Майстер-класи. В рамках сесії «Дрібні ссавці» харківськими колегами (О. Зоря, В. Наглов і Г. Ткач) проведено заняття з техніки безпеки при роботі з дрібними ссавцями, а О. Кондратенко з колегами організував заняття з виготовлення колекційних зразків дрібних ссавців (наповнені і плоскі тушки та черепи і оформлення етикеток). Відбувся і традиційний майстер-клас Сергія Гладкевича, який спільно з О. Вобленком розповів про розвиток фотографічної техніки та особливості її застосування для ведення фотодокументації і для створення якісних фотографій диких тварин. Це заняття ілюстроване цікавою фотовиставкою ніжинських колег.

Нові імена. Ця традиційна сесія проведена у останній день школи (ведучий Б. Кедров). Чи не вперше ця сесія пройшла за всіма правилами конкурсів, включаючи попереднє рецензування праць і вручення спеціальних грамот, що сталося як завдяки надзвичайно великій активності ведучого цієї сесії, так і заздалегідь продуманій схемі конкурсу і залученню в конкурсну комісію найбільш досвідчених колег, які керують в університетах дипломними проектами.

Ця остання сесія закінчилася вітаннями переможців, обговоренням проекту резолюції і пропозицій до неї і — врешті — веселим і пам'ятним Восьмим теріологічним бенкетом, на якому звучали слова подяки учасників за незабутню зустріч, пісні з різних куточків України і суміжних країн і виголошено урочисте запрошення від керівництва Львівського університету провести наступну зустріч на Львівщині, яке зачитав Ігор Дикий. Далі були пам'ятні фотосесії, українські пісні, польські, білоруські і російські пісні у виконанні теріологічних талантів, спогади подій школи і плани на майбутнє. Вранці 18 травня всі учасники семінару вирушили автобусами до Луганська. До зустрічі за рік.

Подяка. Від імені усіх учасників школи-семінару оргкомітет 8 теріологічної школи висловлює щире подяку директору Луганського природного заповідника Віктору Борозенцю, теріологу заповідника Олександру Кондратенку, зоологу Луганської обласної СЕС Володимирі Кузнецову та всьому колективу заповідника за величезну допомогу в організації і проведенні семінару. Дякуємо всім учасникам семінару за активну участь у його роботі.

*голова оргкомітету VIII Теріологічної школи-семінару
Ігор ЗАГОРОДНЮК*